

VERWONDERING

Katherine May

Verwondering

Op zoek naar kleine wonderen in onrustige tijden

Vertaald door Ineke Lenting

Nieuw Amsterdam

Oorspronkelijke titel *Enchantment: Reawakening Wonder in an Exhausted Age*. Faber & Faber Ltd, Londen

© 2023 Katherine May

© 2023 Nederlandse vertaling Ineke Lenting /

Uitgeverij Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagbeeld © Holly Ovenden

NUR 320

ISBN 978 90 468 3039 0

www.nieuwamsterdam.nl

Voor Bertie,
De jongen die takken in zijn hoofd laat groeien

Aarde

De laatste tijd

Als ik de laatste tijd 's nachts wakker word, weet ik enkele panische seconden lang niet waar ik ben. Mijn naam weet ik nog wel, maar niet met welke versie van mezelf ik te maken heb.

Op een keer wist ik zeker dat ik weer in mijn tienerbed lag. Ik kon het geknerp van het metalen frame bijna horen terwijl ik in gedachten mijn rooster doornam: natuurkunde, geschiedenis, tekenen. Het was een wankele werkelijkheid, de zinsbegoocheling loste snel op en gedurende een paar haperende tellen was ik niemand, wist ik alleen nog dat ik dat meisje was geweest. Toen was ik weer mezelf, de ik van hier en nu, op de blauwe boxspring, met zeelucht die door het raam naar binnen golfde.

Dat was ongebruikelijk. Meestal ben ik niemand wanneer ik wakker word, hooguit een bewustzijn in het donker, dat alles weer aan elkaar probeert te puzzelen. Het is een vreemd, zwevend moment, waarin het zelf van zijn anker is geslagen. Het is een intermezzo, als ingehouden adem. Uiteindelijk komt de verlossing, de longen vullen zich weer en de wereld stroomt binnen. Een geruststellende upload van feiten. Een reboot. Ik ben er weer.

De laatste tijd kan ik geen volledige pagina van een boek lezen. Het gaat zonder frictie, dit verglijden van aandacht. Mijn keuzes hebben een soort doorsmeerbeurt gehad. Dan wil ik bijvoorbeeld iets doen, maar word ik door mijn onbewuste bijna ongemerkt een zijspoor op gestuurd. Het heeft andere plannen met me. Ik moet mijn ogen openhouden. Ik moet achteromkijken, alert op het volgende gevaar.

Ik koop nog steeds boeken. Ze worden me nog steeds toegestuurd. De boeken krijgen iets dreigends, ze staan in wankele stapels op elke tafel in huis, drommen samen als de rechtelozen vóór een opstand. Opgestapeld naast mijn bureau verzamelen ze schrikbarende lagen stof.

Ik besluit meer boekenplanken te installeren, maar ook dat project ontglipt me. Ik sta namelijk voortdurend op de uitkijk. Ik kan de aandacht niet missen die aan boekenplanken zou opgaan.

De laatste tijd jeuken mijn handen, zo graag willen ze iets te doen hebben. Ik haal de zomen uit Berts schoolbroeken en speld ze weer vast. Het heeft geen zin nieuwe te kopen. Die gaan amper een maand mee.

Hij groeit zo hard. Ik kan hem niet meer op mijn schoot trekken en in mijn armen sluiten. We proberen het bij benadering, maar altijd schieten ledematen alle kanten op, en uiteindelijk kan een van ons zijn draai niet vinden. We verlangen er allebei naar, naar het gewicht van zijn lijf tegen het mijne, maar we zijn nu topzwaar. Dan gaan we maar naast elkaar zitten en proberen de herinnering aan contact weer tot leven te wekken.

Zo houd ik me onledig met zomen, en weet ik weer hoe ik

dit leerde door in de vakantie op saaie zomermiddagen washandjes te naaien. Bij het zien van mijn overrijverige handjes zei mijn grootmoeder altijd dat steken worden gezet, niet getrokken. Ik mag niet te hard trekken, maar de draad mag ook niet verslappen. Ik vraag me af of spelden misschien de oplossing zijn voor mijn eeuwige afdwalen. Misschien kan ik met nauwgezette steken mezelf op de plaats houden.

Het afgelopen decennium heeft talloze mensen een groeiend gevoel van onwerkelijkheid bezorgd. We lijken vast te zitten in een eindeloze sleur van voortdurende verandering zonder ooit de kans te krijgen die te integreren. De langstrekkende nieuwscyclus, het geklets op sociale media, onze families die langs partijlijnen gespleten zijn: het voelt alsof we een halvering hebben ondergaan, vervolgens een vierdeling, en nu zijn we een soort maatschappelijk gruis.

Als er voor deze eeuw een tijdgeest bestond, zou die vooral op angst lijken. Al jarenlang zijn we als konijnen op de vlucht. We vangen een flits op van een witte staart, zien het waarschuwingsteken en gaan ervandoor, laten onze eigen witte staart opflitsen. Het is een kettingreactie, een stroom van doodsangst die zonder samenhang voortraast en andere wilde, alerte wezens meesleurt, die op hun beurt hun eigen waarschuwingssignalen afgeven. Er is niet één roofdier om aan te ontsnappen, het zijn er vele. Alles draait nu om wegrekken. Het is allemaal zo dringend. Het lijkt wel alsof we elk jaar harder moeten rennen. Er is geen andere oplossing. We kunnen alleen nog maar rennen, paniek zaaien en kwetterend onze angsten aan anderen doorgeven, die ze weer aan ons terug spiegelen.

Alles aan deze tijd spant samen om ons het gevoel te geven

dat we heel klein zijn. Het is alsof de schaal van de dingen ons heeft overrompeld. Het onstabiele numerieke gewicht van de wereld is geopenbaard, en het is alsof we in het gezicht van God kijken: we laten ons verzengen door de verschrikkelijke complexiteit ervan, door de pure grootte. Niets heeft ons hierop kunnen voorbereiden. We proberen nu aan de voorwaarden voor overleven te voldoen. Het is een eideloze, ondankbare klus. Soms voelt het alsof we een reusachtige machine opstoken die ons uiteindelijk toch opslokt. We zijn moe. We zijn de dodelijk vermoeiden die zich niet meer thuis voelen. We zien geen uitweg.

Ondertussen nemen we aan de randen van ons bewustzijn een zekere afwezigheid waar. Het is niet gemakkelijk onder woorden te brengen, maar ze brengt haar eigen donkere, middernachtelijke angst met zich mee, haar eigen kwelling. Het is het gevoel dat we zijn losgeraakt van betekenis, maar zo dat we niet eens weten hoe we die kunnen waarnemen. We voelen het als we bang zijn dat we de vloed van ons materialisme niet kunnen stuiten. We voelen het als de aantrekkingskracht van onze smartphone op een verslaving begint te lijken. We voelen het als we beseffen dat ons leven zich afspeelt in het gecontroleerde klimaat van de airconditioning, maar toch weigeren we de buitenlucht in te gaan.

Dat zijn alleen nog maar de alledaagse verschijnselen. We voelen het het scherpst als we naar de taal van verdriet reiken maar slechts gemeenplaatsen vinden, als we de donkerste woestenijen van onze ervaring de ether in slingeren en niemand bereid is ze op te vangen. Er is iets verloren gegaan, uit het collectieve bewustzijn verdwenen: iets vloeiends in de ervaringen die de mensheid sinds haar begin hebben ge-

vormd. We hebben de overgangsriten geofferd die ons vroeger van geboorte naar dood begeleidden, en daarmee hebben we talloze ervaringsaspecten van woorden beroofd. Toch zijn we er getuige van, ieder apart en met stomheid geslagen, in opzettelijke afzondering van onze vrienden en burens, die hetzelfde doen. In deze stilte gaan eeuwen aan kennis verloren, generaties aan bondgenootschap. Voortdurend omringd door gepraat zijn we niettemin chronisch eenzaam.

Ik heb steeds meer het gevoel dat er iets aan me ontbreekt, het deel dat weet om te gaan met de enorme veranderingen die op til zijn, dat ze kan voelen, ervaren en integreren in plaats van ze alleen maar te beheren. Naarmate ik ouder word, voelt dit steeds meer als een vreselijk gebrek. Er leeft een verlangen in me dat ik nu pas begin te begrijpen, een hunkeren naar transcendente ervaring, naar diepte, naar zingeving. Niet alleen de wereld moet veranderen, ik moet zelf ook veranderen. Ik moet zachter worden, mijn strakke empirische grenzen loslaten, mijn wezen meer laten vloeien. Ik zoek naar wat de dichter John Keats ‘negatief vermogen’ noemde, de subtiele, intuïtieve denkwijze die ons in staat stelt te leven met ‘onzekerheden, raadselen, twijfels, zonder een ergerlijk reiken naar feit en rede’. De subtiele magie van de wereld biedt troost, maar ik weet niet hoe ik die moet ontvangen.

Ik ben een essentieel deel van mijn weten kwijtgeraakt, een elementair menselijk gevoel. Zonder dat gevoel is de wereld als kraanwater dat een nacht heeft gestaan, smakeloos en chemisch, verstoken van leven. Ik ben als bliksem die de aarde zoekt. Onrustig voer ik de prikkel van potentiële energie mee in mijn ledematen, eeuwig weerhouden van het punt van contact, van het moment van verlossing. In plaats daarvan hoopt

ze zich in me op, zwelt ze aan als een onweersbui die nooit tot ontlading komt. Het ontbreekt me aan taal om het ook maar te beschrijven, dat enorme, onzekere gevoel dat ik over het glazen oppervlak van dingen glijd, bang voor wat eronder op de loer ligt. Ik heb behoefte aan een betere manier om me door dit leven te begeven. Ik wil weer betoverd worden.

Betovering is kleine verwondering vergroot door betekenis, fascinatie gevangen in het web van fabel en herinnering. Ze berust op kleine, bijna homeopathische doseringen van ontzag: de stille sporen van magie die alleen gevonden worden wanneer we ernaar zoeken. Het is het gevoel dat we in één ononderbroken bestaansdraad zijn verbonden met de elementen waaruit onze aarde is opgebouwd en dat er in deze verbinding een kracht ligt besloten, een tinteling aan de rand van onze waarneming. Het is de vergeten aardzoom in onze geologie, het ongrijpbare deeltje dat onze onstabiele materie samenbindt: het vermogen om magie waar te nemen in het alledaagse, om die door onze geest en ons lichaam te voeren, om erdoor geschraagd te worden.

Zonder betovering heb ik het gevoel een essentiële voedingsstof te ontberen, een vitamine die je alleen vindt als je in je eigen aarde begint te graven.

Ik ben negen, hooguit tien, en ik zit achter in mijn moeders auto. We rijden door het boerenland dat begint waar ons dorp ophoudt. Is dit mooi? vraag ik me af.

Zo leek het wel in mijn ogen. Zodra je de rijen identieke huizen achter je liet, die na de oorlog uit geprefabriceerde betonplaten waren opgetrokken, opende het land zich en werd alles groen. Weliswaar waren de velden laag en ston-

den ze vaak blank, groeide overall kool en stapten er kraaien rond – er waren geen echte vergezichten, alleen over de Theems richting de elektriciteitscentrale in Tilbury – maar dat was alles wat ik had, het waren mijn eigen open luchten.

Soms liep ik ernaartoe met de meisjes op wie mijn moeder na school paste. Als je na de bibliotheek en de rij winkels doorliep, kwam je uiteindelijk bij een zandpad met diepe sporen van tractorbanden. Ooit zag ik daar een das, die bij nader inzien en na wat opgewonden gesluip een zwarte vuilniszak bleek te zijn, die werd opgeblazen door de wind. Wel waren er pootafdrukken die van een das hadden kunnen zijn, maar die volgens mijn moeder waarschijnlijk van een grote hond waren. Dat weerhield me er niet van er weer naartoe te gaan met een zak gips en een fles water om er een afdruk van te maken. Het resultaat was tot mijn ergernis niet overtuigend: grote pootafdrukken. Ze hadden evengoed van een hond, een das of een yeti kunnen zijn.

Was dat het soort landschap waarvan je hart sneller ging kloppen? Mijn moeder dacht blijkbaar van wel, althans een beetje. Soms als we op zondag naar mijn grootouders gingen en tijd hadden, reden we erdoorheen, langs het moerasland en de steeds groenere sloten waardoor het omlijst werd, en dat noemden we dan ‘via de mooie weg’. Telden sloten ook als natuur? Ik had gehoord dat ze vol paling zaten en ik wist dat er ratten in het moeras leefden, want de kat sleepte ze vroeger naar binnen, ze hadden staarten zo dik en roze als je duim. Dat zag er niet uit als het soort natuur uit de documentaires op zondagavond. Mijn natuur – van het soort dat zich op mijn terrein bevond – was natuur waarvan vrouwen in sitcoms gingen gillen.

Ook waren er zwanen in het kanaal bij de oude British Uralite Works, de leegstaande asbestfabriek bij ons in de buurt. Er werd meer over het tragische verlies aan banen gesproken dan over wat er nog altijd aan de hand was met de mensen die er gewerkt hadden – de ziekte die de longen van talloze dorpelingen verwoestte. Mijn moeder, die alles haatte wat met het buitenleven te maken had, koos om de een of andere reden uitgerkend die plek om te wandelen en de natuur te bekijken. In het voorjaar was er kikkerdril, en waren er enorme, door de zwanen gebouwde nesten, waarin we eieren probeerden te ontdekken zonder de vogels te verstoren. Iedereen wist hoe chagrijnig ze konden worden. Het voelde nooit helemaal goed, deze plek waar de wildernis gedijde tussen verwrongen roestig metaal en prikkeldraad. De natuur op tv was groot, uitgestrekt en wezenlijk elders, ergens ver weg. Ons bestaan leek zo armzalig en klein vergeleken met de rest van de wereld.

Van sommige plekken wist ik zeker dat ze mooi waren. Zo passeerden we op weg naar Maidstone de steile wand bij Blue Bell Hill, een soort krijtrots van Dover, maar dan gestrand in het binnenland. Ik was ervan overtuigd dat die op wereldschaal mooi was, zo woest en zo hoog. Heimelijk vroeg ik me af of hij misschien beroemd was. Ook was er het strand bij Greatstone met zijn met gras begroeide duinen en bezaaid met roze platschelpen. Een paar keer per jaar reden we er in optocht naartoe en slingerend door de dorpen van Kent zongen we ‘The Quartermaster’s Store’. Op een keer, terwijl we op geruite dekens zaten en mijn moeder koffie dronk uit haar blauwe thermoskan, zei ik dat ik later als ik groot was aan zee wilde wonen, en iedereen moest lachen.

‘Dan zit je hele huis onder het zand,’ zei mijn moeder.

‘Dan ben je altijd en eeuwig aan het stofzuigen,’ zei mijn oma.

Dat vond ik verwarrend, want mijn oma was zelf altijd aan het stofzuigen en toch waren we mijlenver van enig zand verwijderd. Niettemin nam ik het lesje ter harte. Schoonheid was onpraktisch. Het was niet voor gewone mensen zoals wij.

Er waren ook andere dingen die ik prachtig vond, maar waarvan ik vrijwel zeker wist dat ze anderen niet konden bekoren. De emmers met bruin verkleurende rozenblaadjes die ik ’s zomers her en der in de tuin had gezet in een poging parfum te maken. De rode lichten op de schoorsteenpijpen aan de overkant van de rivier, die ons ’s nachts beschenen. De lichtvlaag van koplampen die over mijn dekbed streek als ik in bed lag in de logeerkamer van mijn grootouders, bij wie we introkken na de scheiding van mijn ouders. Ik wist dat het niet echt mooi was, maar voor mij was het magisch zoals de buitenwereld door mijn kamer zweefde.

Het mooiste van alles – het meest fantastische wat ik ooit had gezien – was toen opa me een keer op oudejaarsnacht wakker schudde zodat ik vanachter het raam van de achterste slaapkamer het vuurwerk in Londen kon zien, dat zich nietig tegen de horizon aftekende. De volgende ochtend vroeg ik me af of het een droom was geweest, maar ik wilde het liever niet vragen, want stel dat het inderdaad zo was. Ze vormden mijn heilige relikwieën, mijn liturgie, die verzameling herinneringen die ik veilig bewaarde om er in gedachten mee te kunnen spelen. Ze bezorgden me een kriebel in mijn buik, alsof er iets ophanden was, alsof er iets zou kunnen gebeuren.

Als kind kon ik moeiteloos verwondering oproepen, maar

ik ging van de foute veronderstelling uit dat het iets kleins en bekrompens was, iets waarvoor je je moest schamen, wat weggeborgen moest worden in de drang naar volwassenheid. Nu vraag ik me af hoe ik het terug kan vinden. Het bleek uiteindelijk niets met schoonheid te maken te hebben – niet in de zin van iets groots en objectiefs. Ik denk juist dat het toen ik jong was voortkwam uit een intense betrokkenheid bij de wereld om me heen, uit een bepaald soort ervaring die gepaard gaat met diepe aandacht, het gevoel van contact dat voortkomt uit waarnemen. Ik deed mijn uiterste best al die dingen te onderdrukken. Ik dacht dat dat moest als je volwassen wilde worden. Het kostte me jaren van zwoegen, jaren van zorgvuldig vergeten. Ik besepte niet wat ik aan het verliezen was.

Maar verwondering kan niet vernietigd worden. Ze wacht geduldig tot we weer weten dat we haar nodig hebben. En nu ik begin te zoeken, vertoont ze zich: bleek, met tussenpozen, geduldig wachtend op mijn terugkeer. De plotselinge glimp zonlicht achter gebrandschilderd glas. De flits van goud in het slib van een beek. De woorden die fluisteren door de bladeren.

‘Laat me verdwijnen,’ schreef Simone Weil. ‘Waar ik ook ben, verstoor ik de stilte van hemel en aarde met mijn adem en het kloppen van mijn hart.’

Daar zoek ik naar: naar de kans om te versmelten met het wilde waaien van de wereld, om overrompeld te worden, om zo volledig op te gaan in haar weefsel dat ik mezelf soms kan vergeten.

Maar dat is een verheven doel wanneer ik mijn geest nauwelijks in beweging krijg.

Steen

Als ik wil beschrijven hoe ik me op dit moment voel, kies ik doorgaans voor het woord ‘ontredder’. Dat vat mijn gemoedstoestand perfect samen: verward, gedesoriënteerd, van slag. Voor mij heeft het iets van ontwrichting of versnippering, het gevoel dat je uit elkaar wordt gehaald en dat de verschillende delen alle kanten op vliegen. Misschien associeer ik het met ‘onthoofd’, maar bij dat woord zie ik mijn hoofd altijd wegzweven van mijn lichaam. Want zo voelt het nu eenmaal. Niets zit op de juiste plek. Het duidt op een zeer ernstige toestand, op iets wat in wezen een existentiële crisis is.

Eigenlijk weet ik niet wat er met me aan de hand is. Het is niets en tegelijkertijd alomvattend. Ik voel me merkwaardig leeg, verstoken van gedachten en energie. Ik weet niet goed waar mijn dagen blijven, maar ze lossen op. Alles wat ik moet doen – alles wat zweemt naar moeten – schuurt. Ik stoor me aan alles. Ik wil in alle rust alleen gelaten worden. Ik weet niet hoe ik mijn tijd zou benutten, mocht ik ooit een dergelijke staat van volkomen afzondering bereiken. Ik zie mezelf dan lezen, maar in werkelijkheid zou ik waarschijnlijk slapen. Ik mis de concentratie om te kunnen lezen. Eigenlijk mis ik voor alles de concentratie. Het is alsof mijn brein

geen deel van mezelf uitmaakt. Het is leeg, maar tegelijkertijd kan het niets meer bevatten. Het lijkt een nutteloos orgaan, dat voortdurend weigert waar te nemen wat ik wil dat het waarneemt. Het weigert zich te verbinden. Het schampt gewoon op alles af, een bleke lichtbundel.

De tijd zelf gedraagt zich vreemd. Hij lijkt als sneeuw op dit huis te zijn neergedaald, hoopt zich op in donkere hoeken en vormt op andere plekken slechts een dun laagje. Hij drukt zwaar op mijn dak, tastbaar op een manier die ik niet goed kan uitleggen. Bepaalde momenten in mijn dagelijks leven zijn opeengepakt zodat ze bijna één geheel vormen. Elke avond wanneer ik mijn gezicht was, heb ik het gevoel dat ik op één ononderbroken moment dat zich over maanden uitstrekt aan mijn wastafel sta. De tijd vormt een lus en balt samen, en soms ben ik bang dat ik op die manier, hier in mijn badkamer, door hele decennia zou kunnen vliegen, tot ik opeens oud ben. Op andere momenten van de dag gaat de tijd zo traag dat ik nauwelijks kan geloven dat de wereld nog steeds ronddraait. Er moet iets zijn vastgelopen.

Misschien ben ik zelf vastgelopen. Misschien ben ik depressief, maar het voelt niet als andere depressies die ik heb doorstaan. Ik voel niets van de zelfverachting die me ooit knikkende knieën bezorgde, niets van de drang tot vernietiging. Ik houd het hoofd nog steeds boven water, en ben zelfs merkwaardig tevreden. Ik ben alleen traag, dat is alles. Ik ben gewoon leeg. Ik heb een theorie dat het aan de pandemie ligt, ik zie het als een soort nasleep, mijn verstand dat was afgestompt door een tekort aan prikkels, mijn gevoeligheid die was verscherpt doordat er niets van me gevraagd werd. Ik hield van het sociale bestand dat de lockdown met zich